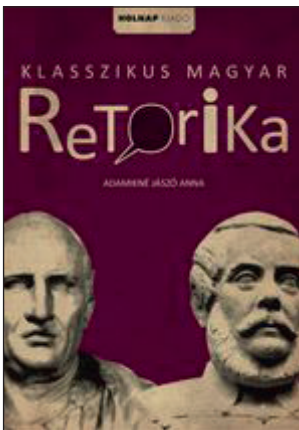

Adamikné Jászó Anna

Klasszikus magyar retorika (Bóna Judit)

HOLNAP KIADÓ. BUDAPEST. 2013. 547 OLDAL

A jól beszélés elmélete és gyakorlata

Napjainkban egyre nagyobb az igény a retorikai tudásra, hiszen az érvényesüléshez – akár szakmai, akár magánéleti sikerekről legyen szó – elengedhetetlen az, hogy megfelelő tartalommal, logikus gondolatokkal, élvezetes, világos stílusban fejezzük ki magunkat. A retorika iránti tudományos érdeklődés az elmúlt két évtizedben ismét felélénkült hazánkban is, számos könyv, tanulmány és televíziós műsor is foglalkozott ezzel a területtel. A hazai szakemberek közül kiemelkedik Adamikné Jászó Anna, több kötet szerzője, televíziós műsor szerkesztője, aki elindította a Kossuth-szónokversenyeket, illetve a hozzájuk kapcsolódó tudományos konferenciákat.

A jelen kötet szerzője tehát az egyik legelismertebb hazai művelője a meggyőzés, a jól beszélés tudományának. Új könyve, a *Klasszikus magyar retorika* kiváló összefoglalása a retorikával kapcsolatos régi és új ismereteknek, egyben gyakorlókönyv és mintagyűjtemény is, amelynek segítségével bárki (legyen diák, tanár, jogász, politikus vagy leendő szónok) fejlesztheti a szónoki képességeit. *Klasszikus* retorikát foghatunk a kezünkbe – *klasszikusat*, amely kétféle jelentéssel rendelkezik (1. 'ókori', 2. 'időtálló, maradandó értéket képviselő'; 11), és e kettő jelen van a kötetben is: egyrészt bemutatja az ókori retorikai gyakorlatot, másrészt olyan későbbi retorikákra is támaszkodik, amelyek maradandó értéket képviselnek. Így tehát a szerző merít Arisztotelész, Platón, Cornificius, Cicero és Quintilianus műveiből, de éppígy Stephen Toulmin, Chaïm Perelman vagy a magyar Szvorényi József, Ravasz László és Babits Mihály írásaiból is.

A kötet alapvetően megtartja a klasszikus retorika rendszerét, az egyes fejezetek az ókori retorikák által tárgyalt legfontosabb kérdések köré szerveződnek: a retorika meghatározása; a szónok és a hallgatóság viszonya; a beszédfajták; a szónoki feladatok (a feltalálás, az elrendezés, a stílus/kifejezés, az emlékezetbe vésés és az előadás). Emellett a retorika tágabb értelmezésének megfelelően a könyvben helyet kapnak a prózai műfajok is, így maga a próza fogalma, a prózai művek rendszere, az esszé és a levél is, illetve a retorikai elemzés módszere.

A könyv 13 nagy fejezetből áll, ezek a következők.

Általános tudnivalók

A kötet első fejezete a retorikával kapcsolatos általános tudnivalókat ismerteti. Mindenekelőtt definiálja a retorika fogalmát, amely már az ókori szerzőknél is különbözőképpen jelenik meg, és amely az évszázadok alatt is változott. A szerző a következő definíciót használja mintegy összefoglalásként: „szűkebb értelemben a retorika a jó beszéd tudománya, tágabb értelemben a prózai műfajok elmélete” (17). A fejezetből megismerhetjük a retorika rövid történetét, elméleti alapjait, valamint társtudományait.

A szónok és a hallgatóság viszonya

A második nagy fejezet a szónok és a hallgatóság viszonyát, a személyes varázst biztosító ethoszt és a hallgatóságra gyakorolt hatás eszközét, a pathoszt mutatja be. Ehhez Quintilianus és Cicero művei mellett például Jókaitól idéz részleteket, valamint két beszédet elemez a szerző.

A prózai művek rendszere

A harmadik fejezet a prózai műfajokat tekinti át, bemutatja a retorika és a prózai művek kapcsolatát. Külön tárgyal több prózai műfajt, ezek a következők: elbeszélés, folyamatleírás, leírás, történetírás, emlékirat, napló, önéletrajz, értekezés, levél, esszé. Mindegyik műfajt definiálja, majd bemutatja a legfontosabb tartalmi és stilisztikai sajátosságait. A legrészletesebben a leírást és az értekezés jellemzőit ismerteti.

A beszédfajták

A negyedik fejezet a retorikai szituáció bemutatásával kezdődik, hiszen ez alapvetően meghatározza a beszédfajtákat: „Azt a helyzetet, amely mind az egyszerű embereket, mind a képzett szónokokat valamilyen ügyel kapcsolatban megszólalásra készíti, retorikai szituációnak nevezzük. [...] Nem azonos a kommunikációs helyzettel, több annál” (75). A retorikai szituációnak több modelljét is megismerhetjük, ábrákkal kiegészítve. A fejezet részletesen, példákkal illusztrálva tárgyalja a három arisztotelészi beszédfajtát (a tanácsadó, a bemutató és a törvényszéki beszédet), illetve ismerteti az egyházi beszéd jellemzőit is.

A következő öt fejezet a szónoki feladatok szerint szerveződik.

A feltalálás: az inventio

„A közfelfogás csak az anyaggyűjtést szokta idesorolni, ám az invenció az egész műre való rálátást jelenti, hiszen minden további mozzanatot ez határoz meg. A retorikák az invencióban szokták tárgyalni az érvelést, ezért ez a leghosszabb és legbonyolultabb fejezet” (129). A korábbi retorikákhoz hasonlóan ez a fejezet a könyv legterjedelmesebb része, 127 oldal. A tétel megfogalmazása és az anyaggyűjtés mellett részletesen tárgyalja az érvelést és a cáfolás jellemzőit is. A retorikán kívüli és belüli bizonyítékokat, az érvforrásokat gazdagon ellátja irodalmi példákkal, elemzésekkel, az egyes alfejezetek után feladatok segítik a leírtak gyakorlattá, képességgé alakítását. Az érvelési módok leírásában modern szerzőkre is alapoz, egy-egy alfejezet mutatja be példákon keresztül Perelman disszociációs érvelését és Toulmin érvelési modelljét. A cáfolás jellemzőinek az ismertetése után a leggyakoribb érvelési hibák és a manipuláció elemzése következik.

Az elrendezés: a dispositio

A szónoki beszéd hatos (a kitéréssel együtt hetes) felosztása már az ókorban kialakult, de napjainkban is jól működő szerkezeti sémát nyújt. Ebben a fejezetben a beszédrészek jellemzői tárulnak fel részletesen. Mindegyik beszédrészt számos példa illusztrálja, az irodalmi példák, a történelmi beszédek mellett kortárs politikai és egyetemisták szónokversenyeken elmondott beszédeiből vett szövegrészek is olvashatók. A beszédrészek elemzésén kívül szó esik a bekezdések szerkesztéséről és a vázlatkészítésről is.

A stílus: az elocutio

„Röviden: a stílus kifejezésmód. Lényege: a kifejezés általános módjától való eltérés [...]. Módszere a kiválasztás és az elrendezés [...]” (303). A stílus kérdéseit a fejezet a stílusművészek szerint haladva mutatja be. Eszerint ír az illősegről és a világosságról, a nyelvhelyesség kérdéseiről, ezen belül a nyelvi rétegek, a nyelvi norma és a nyelvművelés fogalmáról, a mondatszerkesztésről és a szóhasználatról; majd az ékességet tárgyalja részletesen: „A fennkölt stílusnemet az ékesség teremti meg, eszközei a szóképek, az alakzatok és

a prózaritmus” (329). Ez az alfejezet is igen részletes, példákkal gazdagon illusztrált szöveg, több mint 100 oldalt tesz ki.

Az emlékezetbe vésés: memoria

„Quintilianus azt tartotta, hogy ha a szónoknak nincsen jó memóriája, akkor minden korábbi munkája fölöslegessé válik. Sőt az egész oktatás a memórián alapszik” (441). Ebben a rövid fejezetben a szerző az ókori retorikákra és a modern pszichológiai kutatásokra támaszkodva ad hasznos tanácsokat a mai szónokoknak is.

Az előadásmód: a pronuntiatio

„A jó előadáson áll vagy bukik a beszéd sikere” (449), ám az előadásmód megítélése az évszázadok során sokat változott. A fejezet ezért először bemutatja, hogy mit javasoltak az ókori retorikaszerzők, majd röviden ismerteti a XX. századi magyar szakirodalom álláspontjait. Kitér Kodály Zoltán, Bárczi Géza és Péchy Blanka nyelvűvelő munkásságára. Jellemzi a köznyelvi magyar kiejtést, bemutatja a testbeszéd legfontosabb elemeit, foglalkozik a beszédhibákkal, és tanácsokat ad a beszédtechnika fejlesztéséhez és a szöveg megformálásához is.

Az esszé és a levél

A szerző két rövid fejezetet szentel azoknak a prózai műfajoknak, amelyek talán a leggyakrabban előforduló írásművek, hiszen az iskolai évek alatt több esszét kell írunk és olvasunk, a levelezés pedig egész életünkben a mindennapjaink része. A műfaji sajátosságok ismertetését mindkét fejezetben irodalmi példák és jól használható feladatok, gyakorlatok egészítik ki.

A retorikai elemzés

A könyv utolsó előtti fejezete a retorikát mint a megértés eszközét mutatja be. Röviden ír a műelemzésről, majd a retorikai elemzésre rátérve több klasszikus példán keresztül ismerhetjük meg a módszerét. A szerző elemzi *Szókratész védőbeszédét*, Brutus és Antonius beszédét Shakespeare *Julius Caesarjából*, a feladatok között pedig Kodály Zoltán és John F. Kennedy beszédei kaptak helyet.

Az utolsó, az *Összefoglalás* címet viselő nagy fejezet Babits Mihály *Irodalmi nevelés, Egy tantárgy filozófiája tanulók számára* című esszéjét tartalmazza.

A könyv – bár terjedeleme igen vastag – tartalmilag csak rövid összefoglalása lehet annak a hatalmas retorikai tudásanyagának, amely az évszázadok alatt felhalmozódott. A színes, változatos példaszövegek, amelyek hol irodalmi szövegből, hol mai, hétköznapi beszédekből származnak, kiválóan illusztrálják az elméleti tudást, segítenek megérteni és jobban megismerni.

A kötet legnagyobb erényének – mindezek mellett – az egyes fejezetek (vagy alfejezetek) végén található *Feladatok, gyakorlatok* részt tarthatjuk. Ez három egységre tagolódik. Mindig szerepel benne egy *Emlékeztető*, amely az adott fejezet legfontosabb tudnivalóira kérdez rá. Például az *Általános tudnivalók* című fejezet végén efféle kérdéseket olvashatunk:

- Milyen jelei vannak a retorika újrafelfedezésének a 20–21. században?
- Hogyan kapcsolódik a retorika a grammatikához, a pszichológiához, a filozófiához, a logikához, a kognitív tudományokhoz?
- Miben tér el a retorika a dialektikától, a kommunikációtantól és a pragmatikától?

A következő feladattípus az *Ujjgyakorlatok* címet viseli. Erre az 1. fejezet végéről az alábbi példákat találjuk:

- Gyűjtse ki a Retorikai lexikonból a nagy szónokok nevét! Csoportosítsa őket korok s azon belül nemzetiség szerint!
- Keresse ki a retorikai lexikonból a Szókratészt és a Széchenyi Istvánt bemutató szócikket! Vizsgálja meg, hogyan épül fel egy-egy szócikk!

A harmadik feladattípus pedig a *Kreatív írás*, amely ötleteket ad a saját szónoki, illetve írói képességeink fejlesztésére. Például:

- Ha a Retorikai lexikonból hiányol egy híres szónokot, végezzen kutatást, és írjon róla egy „szócikket”!
- Írjon rövid naplóbejegyzést, melyben a fenti hírességgel való találkozását örökíti meg! Számoljon be külső és belső tulajdonságairól, kedvenc foglalatosságáról, napirendjéről stb.!
- Készítsen rövid felszólalást, melyben az etikaoktatás jelentőségét hangsúlyozza!

Ezek a gyakorlatok jól alkalmazhatók mind a középfokú, mind a felsőfokú oktatásban, akár a tanórákon is. Sajnos azonban csak kevés olyan jellegű kurzus van, amely a retorikai készséget fejleszthetné, ám a feladatok egyénileg is feldolgozhatók. Adamikné Jászó Anna könyve tehát mindenki számára hasznos lehet, aki szeretne jól beszélni és írni.

Bóna, Judit: The theory and practice of well-speaking

Az írás szerzőjéről

Bóna Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

bona.judit[kukac]btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0003-2369-1636>